

กฎหมายและจริยธรรม
สำหรับบุคลากรทางการแพทย์

Law and Ethics for Medical Personnel

**กฎหมายและจริยธรรม
สำหรับบุคลากรทางการแพทย์
Law and Ethics for Medical Personnel**

อานนท์ จำลองกุล

 **สำนักพิมพ์**
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2565

170.-

อานนท์ จำลองกุล

กฎหมายและจริยธรรมสำหรับบุคลากรทางการแพทย์ / อานนท์ จำลองกุล

1. กฎหมายทางการแพทย์--ไทย. 2. จรรยาแพทย์.

344.041

ISBN (e-book) 978-974-03-4097-3

สพจ. 2513



asskunคำวิชาการสู่สังคม
Knowledge to All
www.cupress.chula.ac.th

สิทธิในการผลิตและพิมพ์หนังสือเล่มนี้เป็นของสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแต่ผู้เดียว
การผลิตและการลอกเลียนหนังสือเล่มนี้ไม่ว่ารูปแบบใดทั้งสิ้น
ต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จัดทำโดย สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2565

www.cupress.chula.ac.th [CUB6501-007]

โทร. 0-2218-3562-3

บรรณาธิการอำนวยการ : นางอรทัย นันทนาคิตย์

รองศาสตราจารย์ ดร.อรรักษ์ ชาญสืบสาย

กองบรรณาธิการฝ่ายวิชาการ : ศาสตราจารย์ กิตติคุณ ดร.ปิยนารถ บุนนาค

รองศาสตราจารย์ ดร.พิมพ์พันธ์ เตชะคุปต์

รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ชิษณุ พันธุ์เจริญ

รองศาสตราจารย์ ดร.วิมลวรรณ พิมพ์พันธุ์

ผู้ประสานงาน : วาสนา ชำเซ็น

พิสูจน์อักษร : นิตยา ฤกษ์ถนอม

ออกแบบปกและรูปเล่ม : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้จัดทำ : ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

โทร. 0-2218-9872 โทรสาร 0-2254-9495

Call Center (จัดส่งทั่วประเทศ) โทร. 0-2255-4433

http://www.chulabook.com

ร้านค้าติดต่อ : แผนกขายส่ง สาขาหัวหมาก โทร. 0-2374-1375-6 โทรสาร 0-2374-1374

customer@cubook.chula.ac.th, info@cubook.chula.ac.th

Apps: CU-eBook Store

คำนำ

ในอดีตการปฏิบัติงานด้านการแพทย์และสาธารณสุขนั้นมักไม่ปรากฏว่าเกิดการร้องเรียนหรือการฟ้องร้องบุคลากรทางการแพทย์ ต่อมาเมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป เทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น มุมมองที่ผู้ป่วยมีต่อบุคลากรทางการแพทย์ก็เปลี่ยนไปด้วย จากเดิมที่เห็นว่าผู้ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลเปรียบเสมือนบุคคลอภิศักดิ์ของสังคม กลับกลายเป็นความรู้สึกว่าบุคลากรทางการแพทย์มีหน้าที่ต้องให้บริการอย่างดีที่สุด ผลการรักษาต้องเป็นไปตามที่ญาติและผู้ป่วยคาดหวัง ประกอบกับการที่ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและเข้าใจในสิทธิของตนเองได้มากขึ้น จึงเกิดปรากฏการณ์การฟ้องร้องแพทย์และบุคลากรทางสาธารณสุขเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งเป็นการบั่นทอนกำลังใจของผู้ปฏิบัติงาน และก่อให้เกิดค่ากล่าวหาตึงตาสไปแนวทางที่ไม่สมควรเมื่อคำพิพากษาไม่เป็นไปอย่างที่ตนเองคาดหวัง ด้วยเหตุผลข้างต้นจึงเป็นที่มาของการเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ เพื่อความมุ่งหวังที่จะให้บุคลากรทางการแพทย์และผู้รับบริการทางการแพทย์เกิดความเข้าใจในกระบวนการยุติธรรมของประเทศ สามารถปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และป้องกันข้อพิพาทที่อาจเกิดขึ้นจากกระบวนการดูแลรักษา นอกจากนี้ยังใช้เป็นกรณีศึกษาประกอบการเรียนกฎหมายสำหรับนักศึกษาหลักสูตรแพทยศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ในรายวิชาการพัฒนาพื้นฐานวิชาชีพแพทย์ 1, 2, 3, 4, 5 รายวิชาระบบสืบทอด 2 และรายวิชาระบบขับเคลื่อนสภาวะ 2

ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานบริการทางการแพทย์ หากมีข้อผิดพลาดประการใดผู้เขียนขอน้อมรับในสิ่งที่เกิดขึ้นและจักนำไปปรับปรุงแก้ไขในโอกาสต่อไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นายแพทย์อานนท์ จำลองกุล

กุมภาพันธ์ 2565

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 หลักกฎหมายทั่วไปและสิทธิผู้ป่วย	1
หลักกฎหมายทั่วไป	2
ที่มาของกฎหมาย	9
ประเภทของกฎหมาย	13
ลำดับศักดิ์ของกฎหมายไทย	14
สภาพิตกฎหมายที่สำคัญ	15
บทบาทของบุคลากรทางการแพทย์ตามรัฐธรรมนูญ	16
แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560	
คำประกาศสิทธิผู้ป่วย	22
บทที่ 2 ความประมาทเลินเล่อทางการแพทย์และทุรเวชปฏิบัติ	27
ความประมาทเลินเล่อทางการแพทย์และทุรเวชปฏิบัติ	28
ความประพฤติผิดทางวิชาชีพ	33
ความรับผิดชอบทางวิชาชีพ	35
ความรับผิดชอบตามกฎหมาย	37
ตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกา	46
การแก้ไขข้อขัดแย้งเกี่ยวกับการให้บริการทางการแพทย์	49
บทที่ 3 ความรับผิดชอบทางอาญาสำหรับบุคลากรทางการแพทย์	55
ความผิดเกี่ยวกับการปกครอง	56
ความผิดเกี่ยวกับการยุติธรรม	67
ความผิดฐานทอดทิ้งเด็ก คนป่วยเจ็บหรือคนชรา	73
ความผิดฐานหมิ่นประมาท	75
ความผิดลหุโทษ	77
บทที่ 4 นวัตกรรมทางการแพทย์	83
คำจำกัดความ	84
ประวัติความเป็นมาของการปลูกถ่ายอวัยวะ	86
ประเด็นทางจริยธรรมในเรื่องการปลูกถ่ายอวัยวะ	89
กฎหมายที่เกี่ยวข้อง	94

	หน้า
บทที่ 5 นวัตกรรมเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์	103
คำจำกัดความ	104
สาเหตุของภาวะมีบุตรยาก	106
การประเมินภาวะมีบุตรยาก	111
เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์	117
จริยธรรมกับการใช้เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์	121
กฎหมายที่เกี่ยวข้อง	125
บทที่ 6 การตัดสินใจช่วงวาระสุดท้ายของชีวิต	137
สภาพบุคคล	138
การตัดสินใจในวาระสุดท้ายแห่งชีวิต	141
มุมมองทางด้านศาสนา	147
กฎหมายที่เกี่ยวข้อง	148

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 4.1 แสดงประวัติความเป็นมาของการปลูกถ่ายอวัยวะ	87
ตารางที่ 5.1 แสดงสาเหตุของภาวะมีบุตรยาก	107
ตารางที่ 5.2 แสดงหลักเกณฑ์อ้างอิง Semen Analysis Reference Guidelines ขององค์การอนามัยโลก ค.ศ. 2010	113

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
รูปที่ 5.1 แสดงขั้นตอนวิธีการประเมินภาวะมีบุตรยาก	116



บทที่ 1 หลักกฎหมายทั่วไปและสิทธิผู้ป่วย (Principle of Laws and Patient's Rights)

บทนำ

ปัจจุบันวิชาชีพต่าง ๆ ทางทางการแพทย์ต้องปฏิบัติงานภายใต้ความเสี่ยงต่อการถูกฟ้องร้องดำเนินคดีเป็นอย่างมาก เนื่องจากความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร ประกอบกับการที่ผู้รับบริการทางการแพทย์ตระหนักถึงสิทธิที่ตนพึงได้รับจากการรับบริการสาธารณสุข ทำให้เมื่อมีกรณีพิพาททางการแพทย์เกิดขึ้นในสังคม จะเกิดการรับรู้ในวงกว้างได้ภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว ทำให้บุคลากรทางการแพทย์จำเป็นต้องใช้ความระมัดระวังในการปฏิบัติงานมากขึ้นกว่าแต่ก่อน อย่างไรก็ตามมักปรากฏเหตุการณ์ความไม่เข้าใจในหลักการหรือวิธีคิดของนักกฎหมาย ในบางครั้งคำพิพากษาของศาลไม่เป็นไปตามอารมณ์ความรู้สึกของฝั่งจำเลยซึ่งมักเป็นบุคลากรทางการแพทย์ ก่อให้เกิดความไม่พอใจและการโต้เถียงกันในสื่อสังคมออนไลน์ และกระแสวิพากษ์วิจารณ์ศาลยุติธรรมไปในทางที่ไม่เหมาะสม ดังนั้นเพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาดังกล่าว บุคลากรทางการแพทย์จึงควรทำความเข้าใจในหลักพื้นฐานของกฎหมายที่จำเป็นต่อการประกอบวิชาชีพ และเข้าใจสิทธิผู้ป่วยซึ่งได้รับการรับรองโดยองค์กรวิชาชีพ อันจะนำไปสู่การสร้างมาตรฐานการให้บริการทางการแพทย์ที่ดียิ่งขึ้น และคำนึงถึงประโยชน์สูงสุด นั่นคือ การดูแลผู้ป่วยให้มีสุขภาพะที่ดี โดยไม่ละเลยการประพาดิตนตามจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ และกฎหมายของประเทศ

กรณีศึกษา : เมื่อแพทย์ปฏิเสธการรักษา

แพทย์หญิงอคติ เป็นแพทย์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศัลยกรรมระบบทางเดินอาหารและตับ ของโรงพยาบาลรัฐในจังหวัดเชียงราย วันหนึ่งขณะกำลังออกตรวจผู้ป่วยนอก พบผู้ป่วยรายหนึ่งมีอาการตาเหลือง ท้องบวม รูปร่างผอม ผิวน้ำเหลืองๆ แพทย์หญิงอคติจำได้ว่าผู้ป่วยรายนี้ คืออดีตเจ้าหนี้ซึ่งเคยยืมบ้านมารดาของตน ทำให้แพทย์หญิงอคติกลายเป็นคนไร้บ้านเมื่อประมาณ 20 ปีที่แล้ว แพทย์หญิงอคติจึงกล่าวออกไปว่า “ดื่มเหล้า แล้วก็ป่วยชมาหากู มึงจะไปไหนก็ไปไม่ต้องมารักษาที่นี่ กูไม่ต้อนรับ” เนื่องจากแพทย์หญิงอคติโกรธแค้นที่เคยถูกผู้ป่วยรายนี้ยืมบ้าน

ประเด็นพิจารณา : การกระทำดังกล่าวสามารถกระทำได้หรือไม่ ขัดหรือแย้งกับกฎหมายใด

1. หลักกฎหมายทั่วไป

“Ubi societas, ibi jus” หรือ “ที่ไหนมีสังคม ที่นั่นมีกฎหมาย” นับเป็นภาษิตภาษาละตินแต่โบราณกาลที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายและสังคมว่ามีความเกี่ยวข้องกันอย่างมากจนไม่อาจแยกออกจากกันได้ เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ จะต้องมีการระเบียบแบบแผนหรือกฎเกณฑ์สำหรับปฏิบัติร่วมกันเพื่อความสันติสุข กฎเกณฑ์ต่าง ๆ เมื่อถือปฏิบัติสืบต่อกันมานานเข้าก็จะได้รับการยอมรับโดยทั่วไป เกิดสิ่งที่สังคมนับถือว่าเอาว่าสิ่งนั้นมีความถูกต้อง (Opinio Juris) และจำเป็นต้องปฏิบัติเช่นนั้น (Opinio Necessitates) จนกลายเป็นกฎหมายในที่สุด⁽¹⁾

“กฎหมาย” (Law) ตามความในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 หมายถึง “กฎเกณฑ์ที่ผู้มีอำนาจตราขึ้นเพื่อใช้บังคับบุคคลให้ปฏิบัติตามเป็นการทั่วไป ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามย่อมได้รับผลร้าย กฎหมาย

อาจตราขึ้นเพื่อกำหนดระเบียบแห่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือระหว่างบุคคลกับรัฐ หรือเพื่อใช้ในการบริหารประเทศ กฎหมายอาจเกิดจากจารีตประเพณีอันเป็นที่ยอมรับนับถือกันก็ได้”(2)

อีกนัยหนึ่ง “กฎหมาย” คือ ระบบกฎระเบียบที่จำเพาะเจาะจงในประเทศหรือชุมชนหนึ่ง ๆ ซึ่งได้รับการยอมรับจากสมาชิกให้สามารถใช้ควบคุมการกระทำของสมาชิก และอาจใช้บังคับโดยการกำหนดบทลงโทษ หรืออาจกล่าวได้ว่า กฎหมายเป็นกฎที่ถูกตั้งขึ้นโดยรัฐบาลของประเทศนั้น ๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของสังคม^(3, 4)

คำว่า “กฎหมาย” ในทรรศนะของผู้เขียน คือ กฎระเบียบที่สร้างขึ้นโดยผู้มีอำนาจแห่งรัฐหรือรัฐอธิปัตย์ และนำมาบังคับใช้กับพลเมืองของรัฐ ทั้งนี้จารีตประเพณีซึ่งมีมาแต่โบราณกาลอาจเป็นที่มาของกฎหมายได้ และการบังคับใช้กฎหมายสามารถทำได้โดยการกำหนดบทลงโทษ

ในการศึกษากฎหมายนั้นนอกจากจะต้องเรียนรู้ในตัวบทบัญญัติของกฎหมายแล้ว ยังต้องเข้าใจถึง “นิติวิธี” (Juristic Method) ซึ่งเป็นคำที่มีความสำคัญมาก และเป็นสิ่งที่อยู่เคียงคู่กับกฎหมายเสมอมา โดยทั่วไประบบกฎหมายที่ใช้กันอยู่ทั่วโลกสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระบบใหญ่ คือ ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) และระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) สำหรับประเทศไทยถือเป็นหนึ่งในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร โดยกฎหมายจะได้รับการเรียบเรียงเป็นหมวดหมู่ ในลักษณะของประมวลกฎหมาย การศึกษาและนำกฎหมายมาใช้จึงต้องพิจารณาทั้งในส่วนของเนื้อหากฎหมาย (Legal Content) และนิติวิธีควบคู่กันไป ด้วยเหตุที่กฎหมายมีบ่อเกิดและเหตุผลในการบัญญัติแตกต่างกัน ประกอบกับสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาจึงทำให้กฎหมายต้องได้รับการบัญญัติหรือแก้ไขเพิ่มเติม เพื่อจัดการกับปัญหาและ

สร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม แต่ในบางครั้งการบัญญัติกฎหมาย อาจไม่ครอบคลุม นักกฎหมายจึงจำเป็นต้องนำนิติวิธีมาปรับกฎหมายให้เข้ากับข้อเท็จจริง และความเหมาะสมแห่งสภาพสังคมในช่วงเวลานั้น ๆ นิติวิธี จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาถึงบ่อเกิด ความเป็นมา และหลักการใช้นิติวิธี เพื่อให้ผู้ศึกษาเข้าใจถึงกระบวนการวิคิดของนักกฎหมายที่มีต่อคดีที่เกิดขึ้น อาจกล่าวได้ว่า “นิติวิธี” หมายถึง ความคิดและทัศนคติของนักกฎหมายที่มีต่อระบบกฎหมายของตน นิติวิธีจะแทรกซึมอยู่คู่เคียงตัวบทกฎหมายโดยไม่จำเป็นต้องบัญญัติ แม้จะได้บัญญัติถึงนิติวิธีไว้แต่ก็ได้บัญญัติหลักนิติวิธีไว้ทั้งหมด หากเปรียบกฎหมายเป็นร่างกายมนุษย์ นิติวิธีก็คือจิตวิญญาณนั่นเอง⁽⁵⁾

1.1 วิวัฒนาการของกฎหมาย

ระบบกฎหมายที่ใช้กันอย่างแพร่หลายทั่วโลกสามารถจำแนกได้เป็น 2 ระบบใหญ่ ได้แก่ ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) และระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) ในทางเปรียบเทียบอาจกล่าวได้ว่า ระบบกฎหมายจารีตประเพณี คือ กฎหมายของผู้พิพากษา (Judges' Law) ส่วนระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร คือ กฎหมายของนักนิติศาสตร์ (Jurists' Law)⁽⁶⁾ ความแตกต่างในเรื่องวิวัฒนาการของกฎหมายทั้ง 2 ระบบ และกฎหมายไทย มีรายละเอียดดังนี้

1.1.1 วิวัฒนาการของกฎหมายจารีตประเพณี^(5, 6)

กฎหมายจารีตประเพณีถือกำเนิดขึ้นบนเกาะอังกฤษ และแพร่หลายไปในหลายประเทศ เช่น สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา แคนาดา และสิงคโปร์ เกาะอังกฤษในสมัยโบราณนั้นได้รับอิทธิพลทางกฎหมายมาจากโรมันเพียงเล็กน้อย กฎหมายที่ใช้อยู่ในอังกฤษช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 5 และ 6 คือ กฎหมายจารีตประเพณีของชนเผ่า

ราวคริสต์ศตวรรษที่ 11 ถึง 15 กษัตริย์ของพวกนอร์มัน (Normans) ซึ่งยึดครองเกาะอังกฤษ ได้ตั้งศาลของตนเองเรียกว่า “ศาลหลวง” (Royal Court) อันเป็นต้นกำเนิดของระบบกฎหมายจารีตประเพณีในช่วงยุคกลาง ศาลหลวงใช้วิธีพิจารณาคดีโดยการวิเคราะห์ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในคดี แล้วสร้างหลักเกณฑ์ตัดสินโดยอาศัยเหตุผลที่ได้จากข้อเท็จจริงนั้น (Ratio Decidendi) ทำให้คดีที่มีข้อเท็จจริงแบบเดียวกันจะต้องได้รับการตัดสินเช่นเดียวกับคำพิพากษาในคดีก่อน ก่อให้เกิดทฤษฎีการตัดสินโดยยึดหลักกฎหมายตามคำพิพากษา (The Doctrine of Precedent)

ราวคริสต์ศตวรรษที่ 15 ถึง 19 ช่วงยุคกลางตอนปลายมีการจัดตั้งศาลเอ็คควิตี้ (Equity) หรือศาลอัครเสนาบดี (Court of Chancery) ศาลดังกล่าวนี้มีได้ยึดถือคำพิพากษาบรรทัดฐานตามแบบที่เคยตัดสินกันในระบบกฎหมายจารีตประเพณี แต่กลับยึดประโยชน์สุขของประชาชนและความยุติธรรมเป็นที่ตั้ง พร้อมทั้งนำหลักกฎหมายศาสนา (Canon Law) และกฎหมายโรมันเข้ามาปรับใช้ ทำให้กฎหมายอังกฤษในช่วงนี้มีระบบการตัดสินคดีใกล้เคียงกับระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรซึ่งแพร่หลายในกลุ่มประเทศภาคพื้นยุโรป

ในตอนต้นของยุคเฟื่องฟูวิทยาการ รัฐสภาอังกฤษได้ตรากฎหมายลายลักษณ์อักษรขึ้นเพื่อให้การใช้กฎหมายสอดคล้องกับระบบทุนนิยม ปัจจุบันศาลอังกฤษให้การยอมรับกฎหมายลายลักษณ์อักษรในฐานะที่เป็นเครื่องมือช่วยอุดช่องว่างของหลักกฎหมายจารีตประเพณี

1.1.2 วิวัฒนาการของกฎหมายลายลักษณ์อักษร

ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรมีรากฐานมาจากกฎหมายโรมัน ซึ่งถือเป็นกฎศักดิ์สิทธิ์และมีรายละเอียดแยกย่อยเป็นเรื่องราว พัฒนาต่อมา

จนกลายเป็นระบบกฎหมายที่มีหลักการและเหตุผล ประเทศที่รับเอากฎหมายลายลักษณ์อักษรไปใช้ เช่น กลุ่มประเทศภาคพื้นยุโรป ญี่ปุ่น และไทย เป็นต้น⁽⁶⁾ ในการศึกษาความเป็นมาของกฎหมายลายลักษณ์อักษรอาจแบ่งได้เป็น 3 ระยะ คือ

สมัยโรมันมีกฎหมายที่ใช้สำหรับพลเมืองชาวโรมัน เพื่อตัดสินข้อพิพาทระหว่างสมาชิกในสังคมโรมัน ถือเป็นกฎเกณฑ์ที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ (Good Old Law) ซึ่งพลเมืองโรมันต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ในระยะแรกกฎหมายโรมันไม่ได้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ต่อมาพลเมืองโรมันที่เรียกว่า “Plebian” ได้เรียกร้องให้มีการนำจารีตประเพณีที่ถือปฏิบัติและรับรู้กันเฉพาะชนชั้นสูงที่เรียกว่า “Patrician” มาเปิดเผยให้สาธารณชนสามารถรับรู้ได้โดยทั่วไป ทำให้เกิดการจารึกกฎหมายไว้บนแผ่นศิลาจำนวน 12 แผ่น หรือที่เรียกกันว่า “กฎหมาย 12 โต๊ะ” (Leges Duodecim Tabularum: Law of the Twelve Tables) ซึ่งจัดทำขึ้นราว 450 ปีก่อนคริสตกาล และพัฒนาต่อมาถึงสมัยเฮเลนนิสติกและสมัยคลาสสิก จนกระทั่งในรัชสมัยจักรพรรดิจัสติเนียน ราว ค.ศ. 543 มีการจัดระบบกฎหมายและรวบรวมข้อคิดของนักกฎหมายมาจัดเรียงใหม่ กฎหมายฉบับนี้ได้สิ้นสุดลงในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 6 เนื่องมาจากการที่จักรวรรดิโรมันเสื่อมสลายลง⁽⁵⁻⁷⁾

ต่อมาในสมัยกลาง ภายหลังจากการล่มสลายของจักรวรรดิโรมัน ดินแดนต่าง ๆ ที่เคยอยู่ภายใต้อำนาจได้กลับไปใช้กฎหมายประเพณีของชนเผ่า จนกระทั่งถึงคริสต์ศตวรรษที่ 12 และ 13 กฎหมายโรมันได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาอีกครั้งในยุคศิลปวิทยาการ สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการกระตุ้นให้มีการนำกฎหมายโรมันมาใช้ คือ สภาพสังคมเริ่มฟื้นตัว การค้าและการศึกษาขยายตัวมากขึ้น ประกอบกับความขัดแย้งระหว่างฝ่ายศาสนจักร

กับฝ่ายอาณาจักร ทำให้นักกฎหมายยุคกลางยึดหลักความเชื่อที่ว่ากฎหมายโรมันเป็นกฎหมายที่ถูกต้อง มีเหตุผล และเป็นคัมภีร์แห่งสติปัญญา (Ratio Scripta) นักกฎหมายรุ่นต่อมาจึงมีทัศนคติต่อกฎหมายว่า “เหตุผล” และ “ตัวอักษร” เป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ กฎหมายโรมันได้รับการนำไปพัฒนาโดยฝ่ายศาสนจักรจนเกิดเป็นกฎหมายศาสนจักร (Canon Law) ซึ่งมีอิทธิพลแทรกซึมเข้าไปในกฎหมายโรมัน เป็นเหตุให้ข้ออ้างทางศาสนาถูกนำมาปรับใช้กับการพิจารณาสำหรับคดีบางประเภท ต่อมามหาวิทยาลัยได้กลายเป็นสถาบันที่มีบทบาทอย่างมากต่อการพัฒนากฎหมายในสมัยกลาง⁽⁵⁻⁷⁾

สมัยใหม่และสมัยประมวลกฎหมาย นับเป็นยุคเฟื่องฟูทางปัญญา (Enlightenment) ในยุคนี้มีการอ้างเหตุผลทางธรรมชาติมาอธิบายกฎหมายมากกว่าที่จะเชื่อว่ากฎหมายเกิดจากบทบัญญัติของพระเจ้า ประกอบกับการเสื่อมถอยของฝ่ายศาสนจักร เกิดแนวคิดของสำนักกฎหมายบ้านเมือง (Positivism) ซึ่งสนับสนุนสิทธิอำนาจอธิปไตย และถือว่ากฎหมายเป็นการแสดงเจตจำนงของรัฐ หากผู้ใดฝ่าฝืนจะต้องได้รับโทษ ในยุคสมัยใหม่ถือว่าบทบัญญัติกฎหมายเป็นบ่อเกิดที่สำคัญที่สุดของกฎหมาย และนำไปสู่การบัญญัติประมวลกฎหมายฉบับแรก คือ ประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส (ค.ศ. 1804) ประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมนี (ค.ศ. 1900) และประมวลกฎหมายแพ่งแห่งสวิตเซอร์แลนด์ (ค.ศ. 1907) ตามลำดับ⁽⁵⁻⁷⁾

1.1.3 วิวัฒนาการของกฎหมายไทย⁽⁷⁾

กฎหมายไทยได้รับอิทธิพลมาจากอารยธรรมตะวันตกและตะวันตก สามารถแบ่งเป็นยุคต่าง ๆ ได้ดังนี้

ยุคกฎหมายไทยก่อนสมัยใหม่ คือ ช่วงที่เป็นกฎหมายไทยเดิมแท้ๆ ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมและจารีตประเพณีของสังคมไทยก่อนที่จะรับ

เอาวัฒนธรรมอินเดียเข้ามา ระยะเวลาในช่วงนี้เริ่มจากยุคก่อกำเนิดชาติพันธุ์ไทย จนถึงสมัยสุโขทัย สังคมไทยดั้งเดิมเป็นสังคมแบบ “มาตาธิปไตย” ถือแม่เป็นใหญ่ เห็นได้จากธรรมเนียมการสมรสแบบ Matrilocal Marriage คือ ชายหญิง เมื่อสมรสกันแล้ว ชายต้องมาอยู่กับครอบครัวของหญิง ทำให้หญิงสำนึกว่า ตนเป็นเจ้าของบ้านและเป็นผู้มีบทบาทในการจัดการกิจการของครอบครัว

ต่อมาเมื่อวัฒนธรรมอินเดียแทรกซึมในสยาม จึงเกิดแนวความคิด “ปิตาธิปไตย” ถือชายเป็นใหญ่ กฎหมายแม่บทของไทยซึ่งได้รับอิทธิพลมาจาก อินเดีย คือ “คัมภีร์พระธรรมศาสตร์” โดยไทยรับเอามาจากกฎหมายพระมนู ผ่านทางมอญ คัมภีร์พระธรรมศาสตร์ถือได้ว่าเป็นหลักกฎหมายที่ไทยใช้เรื่อยมา จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ก่อนการรับเอากฎหมายสมัยใหม่จากตะวันตกมาใช้ ในช่วงนี้สถานภาพของหญิงไทยเปลี่ยนไป กล่าวคือ สามีกลายเป็นใหญ่และมีอำนาจเหนือภริยา

ยุคกฎหมายไทยสมัยใหม่ หมายถึง กฎหมายไทยในยุคที่เริ่มต้นขึ้น นับแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการจัดทำประมวลกฎหมาย ขึ้นเป็นครั้งแรก ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่กระบวนการนิติบัญญัติสมัยใหม่ ในเบื้องต้นนั้นเป็นช่วงของการรับเอากฎหมายอังกฤษเข้ามาใช้ โดยรับเข้ามาใน 2 ช่องทาง ได้แก่ การรับเข้ามาใช้เป็นเรื่อง ๆ และการรับเข้ามาโดยทางโรงเรียนสอนกฎหมาย ต่อมาเป็นช่วงการตัดสินใจจัดทำประมวลกฎหมาย ลักษณะอาญา ร.ศ. 127 และจัดทำประมวลกฎหมายแพ่ง 2 บรรพแรก ซึ่งได้รับอิทธิพลจากคณะกรรมการร่างกฎหมายชาวฝรั่งเศส สาเหตุสำคัญที่ต้องจัดทำระบบประมวลกฎหมาย คือ ปัญหาการเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และช่วงสุดท้าย คือ การตัดสินใจจัดทำประมวลกฎหมายแพ่งตามแบบเยอรมัน